

בין המילים

כתב עת לטיפול באמצעות אמנויות

על כתב העת בין המילים

בין המילים הוא כתב עת שפיט העוסק בסוגיות שסביב טיפול באמצעות אמנויות. כתב העת היוצא לאור פעמיים בשנה הוא פרסום משותף של בית הספר לטיפול באמצעות אמנויות, הפקולטה למדעי הרוח והחברה, והמכון לחינוך מתקדם שבמכללת סמינר הקיבוצים.

בין המילים נועד להעשיר ולהעמיק את הדין בסוגיות מהותיות הנוגעות לתחום המקצועי והמגוון של הטיפול באמצעות אמנויות לכל צורותיו ושלוחותיו: טיפול באמנות, ביבליותרפיה, טיפול בפסיכודרמה, טיפול בתנועה, דרמה-תרפיה וטיפול במוזיקה.

בבין המילים מתפרסמים מאמרים ורשימות שיש בהם כדי לתרום לפיתוח התחום התיאורטי של הנושא הנדון, וכן להרחיב את המשמעות הקלינית והטיפולית שלו. עם קהל היעד שכתב העת מכון אליו נמנים חוקרים, מורים ומטפלים הפועלים במסגרות אקדמיות וטיפוליות, וכן אנשי חינוך בעלי זיקה לנושאים שבין המילים עוסק בהם.

בין המילים פונה גם לבוגרים צעירים ולסטודנטים בתהליכי ההכשרה האקדמית והמקצועית, וכן לציבור הרחב הקשוב להיבטים תרבותיים, אמנותיים ועיוניים של סביבתו.

אנו מקווים להיות מקום מפגש יצירתי ומעורר השראה ומזמינים אנשי מקצוע לתרום ממחקריהם ומפרי כתיבתם.

📧 קול קורא למשלוח מאמרים לפרסום בכתב העת בין המילים

📧 הנחיות להגשת מאמרים לכתב העת בין המילים

עורכת כתב העת: ד"ר נעמה לב ארי, ראש ביה"ס לטיפול באמצעות אמנויות
ייעוץ מדעי: ד"ר אנג'י ג'ייקובס קיים

חברי מערכת "בין המילים" | מכללת סמינר הקיבוצים:

פרופ' נמרוד אלוני, ראש המכון לחינוך מתקדם
פרופ' סמדר דוניצה-שמידט, רקטורית המכללה
פרופ' אדיר כהן, אוניברסיטת חיפה ומכללת עמק יזרעאל
פרופ' שי פרוגל, דיקן הפקולטה למדעי הרוח והחברה
פרופ' עינת מטצל, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר ניסים אבישר, מכללת סמינר הקיבוצים
ד"ר אורית דודאי, ד"ר אנג'י ג'ייקובס קיים – טיפול באמנות
ד"ר עינת שופר אנגלהרד, ד"ר מאיה וולקן – טיפול בתנועה
ד"ר אורלי וקנין, ד"ר שרית בר זקן – ביבליותרפיה
ד"ר יפתח רון, ד"ר ציקי כהן – טיפול בפסיכודרמה

ISSN 2616-9517

עריכה: חיה קול-אל אייכנראנד
עיצוב גרפי: יוסי ארזה, חיה קול-אל אייכנראנד
מזכירת המערכת: יעל אוחיון
כתובת דוא"ל להגשת מאמרים לפרסום בכתב העת:
Arts.Therapy@smkb.ac.il

תוכן העניינים

5 **בפתח הגיליון**
8 מחברי המאמרים | בין המילים גיליון 21

▪ מאמרים

10 "הדג שלא רצה להיות דג":
מטופל, מטפל, אמנות וקודים תרבותיים בחברה הערבית
שרית בר זקן

23 האובייקט הפסיכודרמטי הפנימי:
הרהורים על הטכניקה והמהות של הפסיכודרמה בעקבות משבר הקורונה
אורית מס-גולדמן

35 מהכיתה לזום ובחזרה: מה למדנו על סטינג?
הוראה ולמידה של טיפול באמצעות אמנות בימי קורונה
אילנה לח, מורן יטבת רודניק

55 הדרכת הורים מבוססת אמנות: תהליך ההכשרה של סטודנטים וסטודנטיות
לטיפול באמצעות אמנות והיישום בשדה הקליני
ענת גלעד, ליאת שמרי-זאבי

75 סוגיות אתיות וטיפוליות בהצגת תערוכה של יצירות מהסטודיו הטיפולי
ליאת קליין, יעל קרון

92 אותי זה מצחיק: התמודדות עם תופעת האוטיזם באמצעות הומור שחור
בפלטפורמה וירטואלית
אנה דרוזדוב

בפתח הגיליון

הגיליון הנוכחי רואה אור בפתחה של שנת 2023, והנה גם הפעם בעידן כה מורכב, עתיר קשיים ומאבקים, והתבטאויות פוליטיות וחברתיות בשפה קשה ובוטה. ושוב נחפש אחר קשב של ממש, סבלנות, רגישות ועדינות. עוררות של חרדה ודאגה והדי השפעתן מגיעים לכל תחומי חיינו, והתקווה אינה נוכחת דיה.

ובתוך כך אנו ממשיכים לכתוב על חוויות רגשיות וטיפוליות, על טקסטים תיאורטיים, על יצירות אמנות, וגם על יחסים בינאישיים שרואים את כל אלה, מתבוננים וחושבים כיצד להתמודד, ומה לומר, ואיך להעביר את זה הלאה.

הגיליון הנוכחי נוגע בכמה מן הפצעים האלה, שעוסקים בין השאר במתח התרבותי המאפיין את החברה שלנו, ועדיין בהשפעת רישומי הקורונה והשינויים הרגשיים שהביאה עמה בדרכי ההתבוננות במציאות וכן בתחומי ההוראה והלמידה.

שרית בר זקן כותבת על טיפול באמנויות בחברה הערבית, המאופיינת בקודים ובנורמות תרבותיות הנוטים לכיוונה של חברה קולקטיבית. זאת במתח היחסים עם הטיפול באמנות שהתפתח בחברה המערבית, כתחום המאופיין בתפיסה תרבותית אינדיבידואלית, בהיותו מתבסס על הגישה הפסיכודינמית הממוקדת בפרט.

המאמר יתמקד במפגש המורכב שבין אמנות לבין החברה הערבית בחדר הטיפול, ובתוך כך יוצגו דרכי ההתמודדות של מטפלות באמנות מהחברה הערבית לנוכח הקונפליקטים והקשיים שעלו בעבודתן בשטח. באמצעות עדויות וראיונות, המאמר מאיר את הקונפליקט הנוצר בחדר הטיפול באמנות, כתולדה של הניסיון לגשר על הפערים שבין תרבות אינדיבידואלית לתרבות קולקטיבית. ההתמקדות תהיה בפערים שבין נורמות הטיפול הפסיכודינמי המערבי לבין תחום הדת, הערכים החברתיים-משפחתיים, מיניות וזרות התחום הטיפולי בחברה הערבית.

אורית מס גולדמן מתבוננת במפגשי ההוראה בתקופת הקורונה – משבר שבעקבותיו נדדה הפסיכודרמה למרחב הווירטואלי ואילצה את המלמדים אותה והעוסקים בה להרהר בה מחדש, הן בהיבטים טכניים והן במישורים של מהות. היא משתפת אותנו במפגש עם פניהם של קבוצות סטודנטים מבעד לחלונות וירטואליים קטנים ומרובעים, סטודנטים שאת דמותם המלאה אפשר היה רק לדמיין. המעבר לעיסוק בפסיכודרמה בלי במה, בלי פעולה קונקרטיית ובלי מגע פיזי נחוה תחילה כברירת מחדל לא מספקת, בבחינת הרע במיעוטו. אבל עם הזמן, ההכרח נעשה להרגל, הפחד מהלא-נודע החל להתפוגג, ופסיכודרמות צצו להן בתוך אותם חלונות קטנים, חרף כל המגבלות.

מצב מיוחד זה זימן התבוננות מחודשת במרכיבים שהופכים את העבודה הטיפולית לפסיכודרמטית. עם השינוי בִּסְטִינְג (setting), עלה צורך בשינוי גם של הטכניקות הקלאסיות, כפי שהכרנו אותן עד אז. ההתאמות החדשות זימנו מחשבות על מהותה של הפסיכודרמה

ככלי טיפולי, ועל היסודות שבלעדיהם אין לה זכות קיום. מתוך כך עלתה השאלה: מהו האובייקט הפסיכודרמטי הפנימי אצל אנשי מקצוע העובדים בתחום, אצל מטופלים בשיטה זו, וכן בקרב אנשי טיפול ממתודות אחרות. המאמר מתבונן באופן מעמיק במושג האובייקט הפנימי ובייצוגו הנפשי והאנליטי.

אילנה לח ומוֹרן יטבת רודניק מתבוננות אף הן במעבר מלמידה פרונטלית (פנים-אל-פנים) ללמידה מרחוק בתקופת הקורונה, ובוחנות מבעד למשקפי המושג סְטינג את ההיבטים הייחודיים של הוראת הטיפול באמצעות אמנות ולמידת התחום. בהוראה טרנספורמטיבית של טיפול באמצעות אמנות, הסְטינג כולל את הזמן והמקום הקבועים שהשיעור מתקיים בהם, החומרים המשמשים בשיעורים, ההתנסויות בחומר ובתהליכים קבוצתיים, הגדרת השיתוף ומטרתו, ההתבוננות והעיבוד הצומחים מתוכה וכן החיבור לתיאוריה. השיעורים החווייתיים מכוונים ומוֹכְנִים, ונחלקים באורח טקסי לארבעה שלבים: פתיח נושאי, שלב היצירה, שלב ההתבוננות ביצירה ושלב העיבוד. מאמר זה דן במרכיבי הסְטינג המאפשרים הוראה ולמידה, ובתוך כך מתאר כיצד הותאמה ההוראה המסורתית של טיפול באמצעות אמנות לסְטינג של למידה מרחוק בתנאים של משבר ולאורך זמן. המאמר מתבונן באופנים שהלמידה מרחוק הצליחה לאפשר את קיומם של חלקי הסְטינג השונים, ובקשיים שעלו. כמו כן מתייחס המאמר לחווייתיהן של הסטודנטיות והמרצות באותה תקופה.

ענת גלעד וליאת שמרי-זאבי פותחות צוהר לקורס ייחודי להדרכת הורים מבוססת אמנות. הצורך בלימוד אקדמי של הדרכת הורים מבוססת אמנות עלה בשנים האחרונות מתוך השטח, כשסטודנטים דיווחו על קושי במפגשים עם הורים. במשך שנים רבות הדרכת ההורים נתפסה כ"שלוחה" של הטיפול בילדים, ולא יוחסה לה תשומת לב ייחודית בשדה הקליני ובתוכניות ההכשרה. סטודנטים ומטפלים באמצעות אמנות בתחילת דרכם חשו כי חסרים להם כלים להתבוננות ולהתמודדות במסגרת מפגשי הדרכת הורים, כחלק אינטגרלי מהטיפול בילדים. הסטודנטים, וכך גם מטפלים ותיקים, דיווחו כי הם נוטים לשיח מילולי עם ההורים, אך נמנעים מהתערבויות מבוססות אמנות. קורס ייחודי זה מאופיין באינטגרציה בין גוף ידע תיאורטי-פסיכותרפויטי שעליו יוכלו הסטודנטים להישען, לבין תרגול של התערבויות מבוססות אמנות, הניתנות ליישום בהדרכות ההורים. הכותבות מציעות כי שילובם של שני היבטים אלו עשוי להרחיב את הרפרטואר הטיפולי של הסטודנטים והמטפלים באמצעות אמנות ולאפשר להם להשתמש בכלים שלמדו בקורס במפגש עם הורים בשדה הקליני. המאמר מציג את העקרונות שבתשתית הקורס ואף מדגים ממהלכו.

יעל קרון וליאת קליין מתבוננות בהתלבטויות המעסיקות מטפלים באמנות בסוגיה השכיחה של הצגת יצירות שנעשו בהקשר טיפולי. הן מביאות מן הדילמות שהתעוררו בעקבות הצגת תערוכה של יצירות שנעשו בסטודיו הפתוח במרכז לבריאות הנפש ע"ש יהודה אברבנאל והוצגו במוזיאון בת ים לאמנות. המאמר עוסק בסוגיות אתיות שהועלו במהלך בניית התערוכה וכן

לאחר סיומה, ומתאר מגוון עמדות ביחס לתערוכה, הן מבחינה טיפולית והן מבחינה אמנותית, בייחוד סביב חיסיון וחשיפה. בתוך כך מתייחס המאמר למבחר גישות ביחס לתוצר של טיפול באמנות, כמשקף עולם פנימי ובד בבד כאובייקט הנפרד מיוצרו. המאמר נשען על המודל להצגת יצירות של סוזן ספניול מ-1990, ומאיר באמצעותו את תיאור המקרה שכאן. הן מציעות דרכי פעולה ולקחים שנלמדו מתוך ההתנסות, בדגש על חשיבות יכולת הבחירה של המטופל היוצר ועל תנאי תצוגה מקצועיים.

אנה דרוזדוב כותבת על תופעת האוטיזם – תופעה שנדמה כי שכיחותה בחברה הולכת וגוברת, והיא נחשבת לאחת החידות הרגשיות וההתנהגותיות של המאה ה-21. שכיחות התופעה לצד הקשיים והאתגרים הכרוכים בה, וכן ההשלכות החברתיות, הטיפוליות והכלכליות שלה – כל אלה מאתגרים אנשי מקצוע מרחבי העולם בניסונם לפענח את התופעה ולהביא בשורה לרבים הסובלים ממנה, ובכלל זה בני משפחותיהם.

מרחב קבוצתי וירטואלי שהוא פורום סגור המיועד להורים לילדים על הרצף האוטיסטי, ובהם גם המחברת עצמה, בהיותה אם לילד אוטיסטי, משמש עבורה מצע לחקר דרכים של שימוש ב"הומור שחור" וכן לחקר ההומור כפונקציית הגנה וכדרך להתמודדות בהקשר של גידול ילדים על הרצף האוטיסטי. המאמר נועד לתאר ולהדגים את התהליכים שהמשתתפים חווים במרחב הפוטנציאלי של הקבוצה. הכותבת מציעה כי דווקא העידן הווירטואלי מקל ומרחיב את האפשרויות לקבל סיוע, לרבות סיוע עצמי של ההורים במישורים רבים, וכן יש בו כדי להרחיב את המעגל החברתי, להפיג את הבדידות ולהשיג מידע נדרש או להעשיר את הידע.

לסיכום, נראה כי הגיליון הנוכחי מבטא תמות רלוונטיות לקשיי התקופה, למתחים שהיא טומנת בחובה, ולדרכי ההתמודדות עם הפגיעויות האלה ועם ההזדמנויות המונחות לפתחן. כינוסם של הטקסטים האלה יחד מבטא את הצורך העמוק בנחיצותו של מרחב התבוננות שיש בו היבטים אמנותיים, יצירתיים, נפשיים וקונקרטיים. מציאות חיינו המורכבת, והטקסטים האלה המספרים עליה, מניעים אותנו לבקש את המקום של ההבנה והאמפתיה, את יכולת העמידה מול החרדה ואת הסיפור האישי שמאחוריה. ואולי המקום הזה עשוי במארג המפגש של כל אחד מאתנו עם הטקסטים שכאן ומבעדם.

נאחל לכולנו ימים טובים יותר, שיביאו איתם התמודדות אותנטית עם דילמות מוסריות, גם מעט נחמה ושלווה. ואולי נמצא בהם עוד פרשנות ומשמעות לאותן סוגיות שבהן אנו מתלבטים.

שלכם, נעמה

ד"ר נעמה לב ארי, עורכת כתב העת בין המילים

מחברות המאמרים לגיליון 21, חורף תשפ"ג

ד"ר שרית בר זקן | מרצה בתוכנית לביבליותרפיה, מכללת סמינר הקיבוצים, מטפלת ומדריכה.

saritzaken@gmail.com

ענת גלעד | מטפלת באמנות, מרצה ומדריכה, מכללת סמינר הקיבוצים ובית הספר לחברה ואמנויות בקריה האקדמית אונו, בית הספר לחברה ואמנויות – ASA.

anatgil04@gamil.com

ד"ר אורית מס-גולדמן | פסיכודרמטיסטית מוסמכת. מדריכה, פסיכותרפיסטית ואנליטיקאית קבוצתית, הקריה האקדמית אונו.

oritms@gmail.com

ד"ר ליאת שמרי-זאבי | מטפלת באמנות, מרצה ומדריכה, הקריה האקדמית אונו, בית הספר לחברה ואמנויות – ASA.

liatshamri@gmail.com

ד"ר אילנה לח | הקריה האקדמית אונו, בית הספר לחברה ואמנויות – ASA.

elana.lkh@gmail.com

מורן יטבת-רודניק | הקריה האקדמית אונו, בית הספר לחברה ואמנויות – ASA.

Therapyart.moran@gmail.com

ליאת קליין | מטפלת באמנות.

liatoss20@gmail.com

יעל קרון | מטפלת באמנות.

yaelcaron@gmail.com

אנה דרוזדוב | עובדת סוציאלית וביבליותרפיסטית.

shopoholic0@gmail.com